

Підручник

для

перенощиків ранених

Зладив

Др. АНДРІЙ БУРАЧИНСЬКИЙ

з 39 образцями.

ВІДЕНЬ

Накладом Осипа Шафаря

1919

ЗМІСТ:

	Сторонка
Переднє слово	3
I. Будова людського тіла	5
II. Тамовання крові	10
III. Рани і перевязки	13
IV. Санітетський персонал і санітетський матеріял війська і їх призначення	22
V. Обовязки санітетських відділів на полі битви	23
VI. Обовязки санітетської служби при інших нещасливих ви- падках і підчас походу; средства зарадчі (охоронні) проги заразливих хоріб	31
VII. З'явлення першої помочі, а також приготування возів для перевозу раних	37

Всі права застережені.

Переднє слово.

Опираючись на моїм довголітнім досвідчені, як військовий лікар, зладив я підручник на підставі слідуючих засад:

1. Отсей підручник має дати санітетській службі спромугу легкої орієнтації, коли лише знайде потреба використати набуті відомости, а ту ціль зможе досягнути найлекше через додання відповідних образців (ілюстрацій).

2. Санітетську службу треба вправити в робленні доразних приладів з соломн, шнурів, мат, вінців¹ і т. д.

3. Часто будуть мусіли санітетські переносчики ранених уладжувати самі тимчасові помічни, а також приготувати підводи до перевозу ранених —, а тому що навіть неможливо прецінь, припустити, щоб наглядом тих праць в битві занялися лікарі, треба отже санітетську службу вже в часі мира вправляти в тім напрямі.

4. Підчас битви треба передівсім дбати о те, щоб ранених як найскорше перенести в безпечне місце. Для того треба доконче вправити санітетську службу в зручнім і скорім перевоженні, переношенні одинцем і двійнею не лиш в кімнаті, але також в полі, в переношуванні на руках, на ношах, без ношів і на доразних ношах.

¹ Такі доразні прилади з соломн можнаби підчас стигнення військ приготувати і навантажити ними харчеві вози, подібно також запас цв'язів, шнурів і інших потрібних знарядів.

Пересічна нага чоловіка виносить 70 кг. узброєного 100 кг., а тому що простори, на яких перевіз ранених відбувається, будуть правдоподібно великі — треба вже підчас миру вправляти воєнків призначених до санітетської служби в ношенні відповідних тягарів на значну віддаль.

Тому що на науку призначено лиш короткий час — належить теоретичні відомости про будову людського тіла зменшити до найконе́чнійших. За те треба санітетську службу вправляти в кімнаті або в полі практично, особливо в накладанні перевязок і в приготовлюванні імпровізованих приладів. З великим хісном можнаби також в літній порі збирати переносників ранених з кількох полків в один відділ. Нагляд тих вправ требаб віддати одному з лікарів.

Правильне число санітетських переносників ранених в битві в за мале, длятого треба число їх збільшити чурами, піонірами і жовнірами від музики.

З тої причини булоб добре тих всіх вже в кімнаті познакомити принайменше з головними підставами санітетської служби. Ілюстрації (образці) сего підручника пвяти з самаританської книжки полкового лікаря Дра Антона Бржабка ¹.

¹ „Samariterbuch“, 2. видання 1915. Накладом Осипа Шафара (Šafář) у Відні. Ціна оправ. 3.60 К.

I. Будова людського тіла.

1. З чого складається людське тіло?

Людське тіло складається з костей і м'яких частин. Всі кости разом творять кістяк.

2. Які розрізняємо частини людського тіла?

Людське тіло складається з голови, ший, туловища (кадовба) і кінчин (членів).

3. З яких частей складається голова?

Голова складається з лобини або черепа, яку вповняє мозок і з тварин.

4. До чого служить мозок?

Мозок в осередком нервів.

5. Що розрізняємо на тварин?

На тварин розрізняємо: 1. Очи, як орудя змислу зору. 2. Ніс як орудя змислу нюху. 3. Уста, яминну устну і зуби, які служать до жвакання корму і язик, орудя змислу смаку. 4. Лице праве та ліве і бороду. 5. Уши яко орудя змислу слуху.

6. До чого служить шия і що в ній знаходиться?

Шия творить получення голови з туловищем. З переду лежить гортань, якої дальшою частинною в дишниця (дишник), розділена в дальшій частин на дві галузі, а кінчить ся в легких. Поза дишницею лежить глodka (пелька), що входить до жолудка.

7. До чого служить гортань і дишиця?

Гортань служить до видавання голосу, а через дишицю входить воздух до легких і виходить назад.

8. До чого служить глodka?

Через глodka пересуваються страви з уст до жолудка.

9. З чого складається туловище?

Туловище складається з хребетниці, з грудної клітки і лохані (сідниці).

10. З чого складається хребетниця (стовп хребетний) і до чого служить?

Хребетниця складається з поодиноких хребтів; на ній опирається ціле тіло. Хребетниця сполучує лобину (череп) з лоханею (сідницею).

11. З чого складається грудна кліть?

Грудна кліть складається з грудної частини хребетниці, 24 ребер і грудниці (містка).

12. Як виглядає кліть грудна?

З частини грудної хребетниці вистає на право і ліво по 12 ребер луковато вигнутих до переду; 10 горішніх ребер лучяться хрястками з грудницею.

13. З чого складається лоханя (сідниця)?

Сідницю творять: долішня частина хребетниці (крижниця і гузівка) і кости сідничі.

14. З чого складається горішня кінчина?

Горішня кінчина складається з барка, рамени, передранени і руки.

15. З чого складаються барки?

Барки складаються з лопатки і ключиці (обойчика).

16. З чого складається рамя?

Рамя складається з одної довгої кості.

17. З чого складається передрамя?

Передрамя складається з двох костей т. в. з одної по стороні великого пальця, названої лучницею і з другої по стороні малого пальця т. в. ліктьовки.

18. З чого складається рука?

Рука складається з многих поздовжних, малих, коротких костей.

19. З яких частей складаються долішні кінчини?

Долішні кінчини складаються зі стегна (уда, Oberschenkel), підстегня (Unterschenkel) і стопи (плесни).

20. З чого складається стегно?

Стегно складається з одної довгої кості, названої стегновою костью.

21. З чого складається підстегня (Unterschenkel)?

Підстегня складається з 2 костей, а то з листівки (на вні), а від середини значно грубша кість-голінь.

22. З чого складається стопа?

Стопа складається з многих менших костей.

23. Чим є покриті кости?

Кости є покриті мягкими частями, які називаємо мязами (мускулами).

24. До чого служать мязи?

Мязи служать до порушування костей в суставах і цілого тіла взагалі

25. Що таке сустав?

Сустав є то рухоме сполучення двох костей.

26. Які сугасти в людськiм тiлi є найважнiйшi?

Найважнiйшi сугасти в: барковий сугаст, лiктевий, сугаст передруча, стегновий, колiновий (наколiнок), скоковий сугаст, пальцевий рук i стiп.

27. Які є бiльшi ямини в людськiм тiлi, окрiм мiзкової ямини?

Окрiм мозкової ямини в в людськiм тiлi ямини черепна i грудна.

28. Чим є вiддiлена ямина грудна вiд черевної?

Ямина грудна в вiддiлена вiд ямини черевної перепною (Zwerchfell) т. в. м'ясистою оболонною, яка твopить дно грудної ямини.

29. Що мiстить ся в груднiй клiтi?

В груднiй клiтi мiстить ся праве i лiве крило легких i серце.

30. Де лежать легкi i до чого служать?

Легкi вивоняють бiльшу часть грудної ямини. Ними втягаємо i видихуємо воздух, який в потрiбний до очищування кровi.

31. Де лежить серце i до чого служить?

Серце лежить мiж обома легкими з лiвої сторони вiд сутковою бородавкою i служить до розпроваджування кровi по цiлiм тiлi.

32. Чим кружить кров в тiлi?

Кров кружить кровоносними судами.

33. Які розрiжняємо кровоноснi судини?

Розрiжняємо бючки (артерiї) i жили або веннi.

34. Чим рiзняються бючки вiд жил?

В бючках пливе кров з серця до тiла, а жилами пливе кров з тiла назад до серця. Коли потиснемо бючку пальцем, то чуємо битте кровнi i се називаємо живчиком або пульсом. Жили се синi смужки, якi видно через скиру. Пiд пальцем не чуємо в них жадного руху.

35. В який спiсiб перепливає кров людське тiло?

Серце складається з двох частей: з лiвої i правої частини серця. Кров очищена в легких впливає до лiвої частини серця, а звiдси розходить ся бючками по цiлiм тiлi. Жилами вертає кров назад до правої частини серця, звiдси пливе до легких, там очищується i впливає знов до лiвої частини серця. Се називаємо обiгом кровнi.

36. В яких мiсцях пiд скирою можна почувти бючку?

Зараз пiд скирою чуємо на лицi височну бючку i на шиї шийну бючку, на пiдрамени бючку лучницi i в пiд-стегню бючку пiдбедренну.

37. Що мiститься в черевнiй яминi?

В черевнiй яминi мiститься з правої сторони пiд ребрами печiнка, з лiвої жолудок, вще дальше на лiво селезiнка, а з заду по обох боках хребетницi нирки. На днi черевної ямини знаходиться мiхур, а решту вповняють кишкн.

38. До чого служить жолудок i кишкн?

Жолудок i кишкн служать до травлення корму; до-лiшною частю кишок вiдходять з тiла непридатнi частини стравленого корму.

39. До чого служать нирки?

Нирки вичиняють моч (урину) з кровнi.

40. В який спосіб вичиняється моч з тіла?

Моч спливає з нирок до мочевого міхура двома тонкими плівковатими рурочками (мочоводами), а з міхура мочевою цівкою випливає.

II. Гачення крові.

41. Які розрізняємо кровотоки (проливи)?

Розрізняємо кровотоки бючок (бючковий кровоток) і кровоток жил (жильний кровоток).

42. Чим рiжняться оден кровотiк вiд другого?

З жил випливає кров одностійно і в синьочервона, а з бючок випливає лучем і в ясно-червона.

43. В який спосіб тамується (стримується) жильний кровотік?

Жильний кровотік тамується сильним натиском того місця, яке кривавить, антисептичною опаскою.

44. В який спосіб тамується кровотік бючки?

Кровотік бючки тамується через притиснення бючки великим пальцем до кості під нею лежачої і через наложення еластичної опаски з приладом до замкнення бючки.

45. В якім місці робиться натиск?

Натиск робиться або пальцем або через наложення еластичної опаски повнще того місця, з якого тече кров, т. в. межі ранною а серцем.

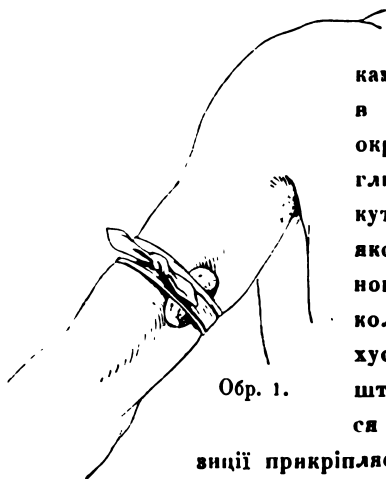
46. Де знаходиться еластична опаска?

Еластична опаска знаходиться в торбі з перевязками (Verbandtasche).

47. Чим можна заступити еластичну опаску?

Можна її заступити:

1. еластичними шлій-камн; 2. трикутною хусткою, в яку вкладає ся кавалок округлого дерева або округлий камінь (обр. 1); 3. трикутною хусткою, в середині якої робиться гудв. Трикутною хусткою обвиває ся довкола кінчини, підсуває ся під хустку кавалок патика або штик, тоді сильно обкручуєть-ся її кілька разів і в тій по-зиції прикріплюєть ся патик (обр. 2). При тих всіх заходах треба зранену кінчину

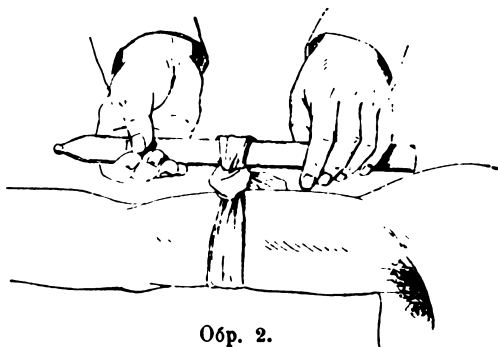

Обр. 1.

уложити внаше.

48. Коли можна ужити еластичної опаски, зглядно перевязки, що заступає опаску?

Лиш при кровотоках кінчин.

Обр. 2.

49. Як пізнамо, що кровоток бочки дійсно затамовано?

Тоді, коли кров перестане з рани течи.

Обр. 3.

Обр. 4.

Обр. 5.

50. На що треба вважати при закладанні еластичної опаски?

Коли по заложенні еластичної опаски кінчина ставься холодною, без чуття і синьою, тоді муситья еластичну опаску на якийсь час попустити, а заложити аж тоді, колиб кровоток знов відновився.

Тамовання кровотоку з бючки натиском пальця. Прим. кровоток з височної бючки тамується натиском пальця близько отвору внішнього уха. Кровотік шийної бючки натиском відповідної бючки до хребетниці (обр. 3). Кровотік бючки рамени через притиснення бючки до кости рамени (обр. 4). Кровотік бючки стегнової натиском бючки в напрямі кости стегна понище пахвини (обр. 5).

III. Рани і перевязки.

51. Коли може санітетський переносник ранених заосмотрити раненого?

Санітетський переносник ранених має заложити опаску: 1. коли нема лікарської помочи; 2. легко раненим, які можуть вернутися до бовної лінії; 3. при сильнім кровотоку; 4. коли перевіз раненого без перевязки бувби небезпечний.

52. На що особливо переносник повинен уважати при заосмотруванні ранених?

1. На чистоту власного тіла, особливо рук (треба о скілько можливо обтяти і очистити собі нігті, обмити обі руки перед заложенням перевязки, а коли нема чистого ручника, треба осушити руки на воздусі); 2. взяти ся ніжно до раненого; 3. в разі сильного кровотоку обнажити зранену часть тіла.

53. Що є переносниками остро заборонено при заосмотруванні рани?

1. Дотикати ся рани пальцями; 2. витирати рану; 3. чужі тіла, як постріл, відломки костей і т. п. вивинмати з рани; 4. поливати рану водою.

54. Длячого се є заборонено переносниками?

Дотикання рани на позір навіть чистими руками або білєм, як сорочкою, хусточкою в длятого заборонене, бо через се можуть дістати ся до рани хворобі заразки (гляди питання 127) і спричинити запалення, а дальшим наслідком того може бути навіть смерть раненого.

55. Які маємо матеріали до заосмотрування ран?

Маємо орґантину, звичайну і відтовщену бавовну, гнблівки, каліко, неперемакаючий матеріал до перевязування, флянелю і т. д. Сі матеріали до перевязування, які налязують ся безпосередно на рану, мусять бути або антисептичні (протигнильні) або асептичні. Антисептичні матеріали до перевязування в ті, які в персякнені такими средствами, що нищать хворобі заразки. Найважнійші средства антисептичні в: сублимат, карболовий kwas, лізоль (Lysol), йодоформ, віоформ (Vioform) і т. п. Ліпше в окривати рани асептичними матеріалами. Асептичні (вільні від заразків, стерелізовані) матеріали до перевязування робиться так, що вставляє ся їх до судин до того призначених (так зв. стерелізуючих апаратів) на ділання вохкого горяча. Се називає ся стерелізація.

56. Як заосмотрюється рану?

Рану заосмотрюється в той спосіб, що зранену часть тіла підноситься, прикривається рану матеріалом з

перев'язочної пачки (Verbandruckschen) і прив'язується її опаскою або трикутною хусткою. Перев'язочну пачку має кожний жовнір при собі.

57. Як виглядає пачка з перев'язками і що в ній міститься?

Перев'язочна пачка в чотиробічна, а міститься в непромакаючій окритті зішитім вздовж; пачку покриту папером з целюлози всувається в це покриття і складається його вздовж, а оба кінці лучиться разом; відтак обвивається пачку дуже докладно стяжкою на хрест. Кінці тої стяжки вяжуться поодиноко і прикріплюються легко через скручення.

В тій пачці міститься: 600 cm^2 віоформової органітини, 5 гр. відтовщеної вати, 400 cm^2 відтовщеної органітини, 1 опаска каліктова 4 м довга, 6.5 cm широка і 1 аґрафа.

58. Який матеріал до заосмотрування має крім того перенощик і де є той матеріал?

Дальший матеріал до заосмотрування є в торбі з перев'язками (Verbandtasche), яку кожний перенощик носить з переду на реміні.

59. В який спосіб заосмотрюється перестрілову рану?

Матеріал до перев'язок в пачках є розділений на дві частини. Одна часть для отвору, яким влітає стріл, а друга часть для того отвору, яким стріл вилітає з тіла. Дальше покривається перев'язку трикутною хусткою або опаскою, яку зав'язується або прикріплюється аґрафами.

60. В який спосіб має перенощик класти перев'язки на рану?

Перенощик кладе на долоню непромакаючу матерію, на неї кладе перев'язку і не дотикаючи пальцями

покриває тим рану в той спосіб, що антисептична Газа покриває зівсім рану. Пачку з перев'язками вільно відтворити щойно зараз перед перев'язанням рани.

61. Що має зробити переносник, коли се, що має в одній пачці, не вистарчить до покриття ран?
В таких разі має ужити перев'язок з двох або і більше пачок (гладя питання 79).

62. Що має ділати переносник при зломанні костей або зраненні суставів?

Коли кість є зломана треба її зробити нерухомою, щоб не допустити до відхилення кістних відломків, Так само треба робити при ранах в суставах.

63. В який спосіб зробить ся зломану кінчину нерухомою?

На долішні кінчини кладе ся в тій ціли дротяні вгнуті шини („Крамера“), а на горішні кінчини кладе ся деревляні шини з текстури, соломн або закладає ся тембляк.

64. Длячого треба зломану часть тіла зробити нерухомою?

1. Через се зменшувть ся біль; 2. щоб стан хорого не погіршився підчас перевозу.

65. Як треба наложити шини на горішні кінчини?

Зломану часть тіла кладеться між дві шини, ті шини обв'язувься трикутною хусткою або опаскою, а відтак завішувься кінчину на тембляку в той спосіб, щоб рамя і передрамя творили кут простий.

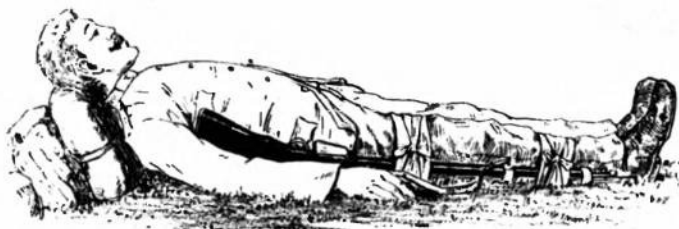
66. Як треба наложити шини на долішні кінчини?

Зломану долішну кінчину треба випростувати, уложити її в шину Крамера і обв'язати трикутними хуст-

ками в той спосіб, що одною хусткою обв'язується горішній відломок, другою долішній, а третьою хусткою обв'язується стопа. Зломану кінчину треба підчас перевозу уложити висше, чим задню часть раненого.

67. На що дальше треба зважати при закладані шин?

Треба на се зважати, щоб шина не тиснула зраненої части тіла і для того вистелюється шину мягким матеріалом.

Обр. 6.

68. Чим вистелюється шину?

Шину вистелюється ватою, клочем, травою, соломкою, сіном, листям і т. п.

Обр. 8.

69. Чим можна заступити шину, коли її нема?

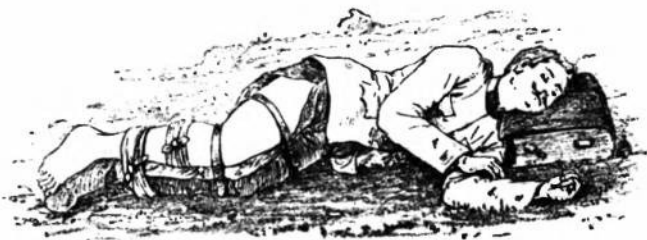
Для долішних кінчин можна зробити шину:

1. з холяви, яку до половини розтинають ся;

Обр. 7.

2. з двох крісів (обр. 6); 3. зі штика (багнета) і похви (обр. 7); 4. з плаща звиненого з двох сторін (обр. 8); 5. а в останнім разі привазує ся зломому кінчину до здорової (обр. 9). Для горішних і долішних кінчин

робить ся шини: 1. з лат, щєблін, корн (обр. 10); 2. з соломн (обр. 11)¹.

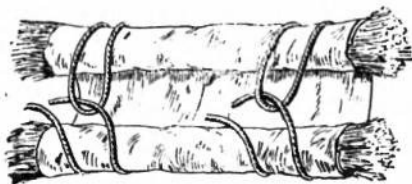
Обр. 9.

70. В який спосіб робить ся шини з соломн?

Внплітає ся соломнн матн, а потім внтннає ся з ннх соломнн шинн довільної велнчннн для горішннх і долішннх кінчнн.

Обр. 10.

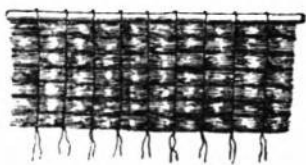
Обр. 11.

71. В який спосіб робить ся соломнн матн? (обр. 12).

Бєрє ся патнк так довгнй, як довга має бутн мата. До того патнка привязуєть ся в відступах 8—10 см. подвійннм узлом міцні шнуркн. Одну половнну шнурка

¹ До всіх нзпровіюваннх прнгадів берє ся довгу соложу.

перекидав ся в гору, а другу на діл; тоді вкладеться поміж оба шнурки вязку соломн (5—20 стебел) і узлом привязується міцно до патика. В той спосіб поступається так довго, доки мата не осягне потрібної ширини.

Обр. 12.

72. До чого служить трикутна хустка?

1. Гляди тамовання крови; 2. до привязування перевязок і шин; 3. до перевязування, а іменно на поодиноких частях тіла в слідуєчий спосіб: а) хустка до обв'язування голови (обр. 13 і 14), б) онаска на очи (обр. 15), в) хустка на шию (обр. 16), г) хустка

Обр. 13.

Обр. 14.

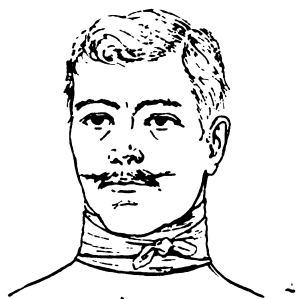

Обр. 15.

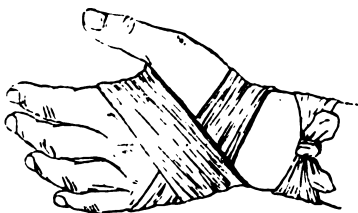
до перевязування рамени, г) яко обв'язка на руку (обр. 17), д) хустка до обв'язування грудей (обр. 18 і 19), е) хустка до обв'язування плечий, в) хустка до обв'язування черева (обр. 20, 21), з) хустка до перевязування сідниці, ж) яко обв'язка на стону (обр. 22); 4. тембляк (обр. 23).

73. Коли закладається тембляк?

Тембляк закладається при ранах горішних кінчин, ключиці і лопатки.

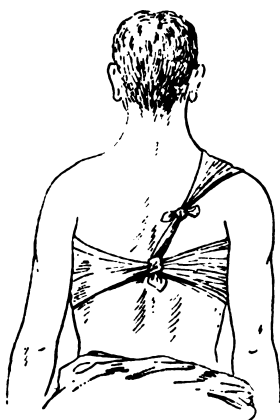
06p. 16.

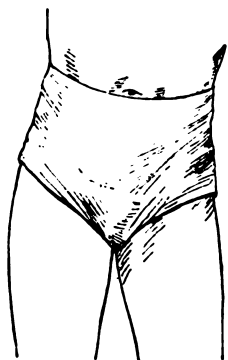
06p. 17.

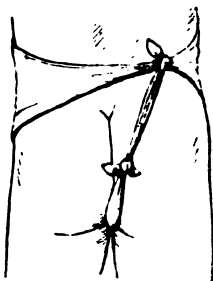
06p. 18.

06p. 19.

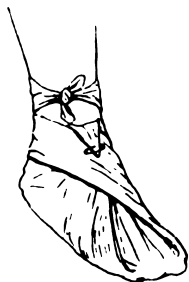
06p. 20.

06p. 21.

74. Длячого закладається в тих випадках тембляк?

В таких випадках закладається тембляк для того, щоб горішну кінчину зробити нерухомою.

Обр. 22.

Обр. 23.

Обр. 24.

Обр. 25.

75. Чим можна заступити трикутну хустку, коли її нема?

1. Великою хустинкою від поса (обр. 24); 2. рукавом який припинається віграфками; 3. або піднімається поли кабата або блюзи (обр. 25).

IV. Санітетський персонал і санітетський матеріал війська і їх призначення.

76. Як уживається санітетських переносників ранених?
Санітетських переносників уживається в стежах по чотирох людий. Коли розпочинається боротьба можна сі стежі побільшити доданням двоох вправлених в санітетській службі вояків (музикантів, піонерів, чур) в той спосіб, щоб з кожної стежі по 4 людий можна було утворити дві стежі по 3 людий.

77. Що міститься в торбі з перевязками?

В тій торбі в долішній частині міститься: 1. еластична опаска; 2. 10 ладівниць перевязок; 3. пачка вати грубо звинена; 4. кубок на воду. В горішній частині: 1. три опаски з аґрафками; 2. дві трикутні хустки з аґрафками; 3. ніжик. Се всьо в обвине непрамакою матерєю для охорони від пороху.

Обр. 26.

78. Що міститься в ладівниці з перевязками (Verbandpatrone)?

В ладівниці в трохи відтовщеної вати, 2 кавалки асептичної ґазы, 1 опаска і 2 аґрафки.

79. Яка є різниця між відтовщеною ватою, а ватою в грубих звоях?

Відтовщена вата в очищена і кладеться її на ґазі безпосередно на рану; вата в грубих звоях не в очищена і служить лиш до вистелювання перевязки.

80. З чого є зроблена шина і до чого служить?

Шина є з бляхи і служить до того, щоб долішню кінчину зробити нерухомою (обр. 26).

81. З чого складаються ноші і до чого служать?

Ноші складаються з двох друків (Feldtragenstangen) і одної з підставки, зробленої з полотна, якого уживається до роблення вітрила (Feldtragenunterlage). Ноші служать до переносення ранених. Для лекшого ношення служать 2 пояси до кождих ношів (Traggurten).

V. Обовязки санітетських відділів на полі битви.

82. До чого служать санітетські помічники?

Вони служать до помочи лікарям в виповнюванні санітетської служби і повинні нести першу поміч в неприсутності лікаря.

83. Яке призначення мають переносицики?

Переносицики помагають також лікарям, остаюць ся при них постійно і носять цілий матеріал, який служить до заосмотрування. Один з них в кождім куріні має також провадити ячуньяка, що носить санітетський гарнітур.

84. Яки є обовязки переносициків на полі битви?

Обовязки їх є такі: 1. вишукувати ранених; 2. коли заходить потреба уділяти першої помочи; 3. осторожно і о скілько можна скоро переносити ранених на місце першої помочи (Hilfsplatz). Ранених належить переносити зі збруєю, з кріса треба набої виняти.

85. Що таке перша поміч (Hilfsplatz)?

Перша поміч знаходиться близько поза боввою лінією на місці в тій цілі вже попередньо вибранім. Туди переводиться ранених для уділення їм першої лікарської помочи.

86. По чім пізнається місце першої помочи?

Місце першої помочи пізнається по двох хоругвах: одна синьожовта, друга біла з червоним хрестом на середині. В ночі пізнався місце першої помочи по ліхтарні з червоним хрестом.

87. Що таке Женевська конвенція?

Се умова, яку поодинокі держави заключили між собою. Після неї: 1. не вільно острілювати тих місць, де лічяться ранених: 2. колиб санітетська служба була полонена, то в тім случаї належить з нею инакше обходитися, чим з иншими полоненими.

88. По чім пізнається санітетські відділи?

Вояки (мужва) всіх санітетських відділів мають на лівім рукаві верхнього одіння білу опаску з червоним хрестом, як відзнаку женевської конвенції.

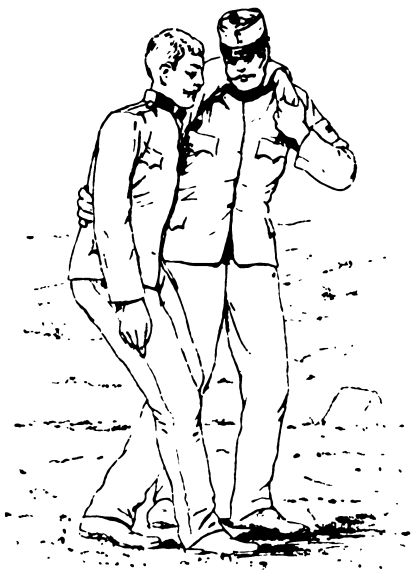
89. В який спосіб відшукується ранених на полі битви?

Перенощники ранених мають розложити ноші і так все мають іти з розложеними ношами на поле битви. Вони повинні перешукати ціле поле битви, рови, доли, гущавини і т. п., бо ранені кривють ся часто в такі місця. В ночі можуть перенощники уживати ліхтарні, однак лиш на приказ. Перенощники мають очунати раненого. В тій цілі: 1. скроплюються голову і грудь раненого водою. Коли ранений може полкати, то треба йому дати напитися чистої води або води змішаної з вином або оцтом. Неприємним не треба ніколи напою вливати: 2. зняти набір і

вибрати кулі з кіса; 3. коли ранений зімлів або має кровотік, то треба йому розіпнати одяг, обнажити зранену частку тіла (або розпорити одіж в швах санітарним ножиком, розтяти обулу); 4. рану заосмотрити; 5. при зломанні кости зробити кінчину нерухомою.

90. Що ще мають переносици зробити?

Переносици мають: 1. раненому, коли він сам може йти, вказати місце першої помочи; 2. коли треба, мають його підперти і запровадити на місце першої помочи; коли ранений не може сам йти, треба його як найскорше занести на місце першої помочи. При тім належить використати всі корисні безпечні місця.

Обр. 27.

91. Як має переносици поводитися з раненим неприятелем? (Обр. 27.)

Переносици повинен уділити першої помочи так само, як раненому власної армії.

92. Як провадить, а як підтримує переносици раненого? (Обр. 27.)

Коли горішна кінчина в зранена, став переносици по здоровій стороні раненого; колиж долішна кінчина

в зранена, став переносник по зраненій стороні. Ранений кладе рамя на ишю переносникови і операвть-ся. Легко раненого їздця може другий їздець сімши за ним на коня, завезти на місце першої помочи.

93. В який спосіб переводиться раненого, коли він сам не може йти?

Такого раненого переноситься на ношах.

94. Як укладається раненого на ноші?

Раненого треба положити дуже осторожно. До того треба трох людей. Ноші уставляється поздовж раненого по стороні голови або ніг. Два сильніші переносники ч. 1 і ч. 2 стають по обох боках раненого. Ч. 1 по стороні здоровій, ч. 3 побіч ч. 1. Ч. 1 і ч. 2 похляють ся над равеним, беруть його попід плечі і під задньою частю тіла. Ч. 3 підпирав долішні, а коли рана на голові або шиї, то підперав голову. Ч. 1 приказує: „Готов, встань, руш!“ Всі три переносники підносять рівночасно раненого понад ноші по стороні голови або ніг; на приказ: Стій — на діл!“ укладають раненого на ноші або оден з переносників кладе одну руку під плечі, другу під крижі раненого, другий вкладає одну руку довкола сідниці, другу під коліна раненого і в той спосіб укладають раненого на ношах. При зломанні долішньої кінчини мусить третій переносник підперати одною рукою зломану кінчинну.

95. Як підносить оден переносник раненого на ноші?

Клякає побіч раненого, кладе одну руку під плечі, а другу під сідницю і підносить його.

96. Що повинен переносник ще зробити, коли вже уложив раненого на ношах?

Повинен положити раненому наплечник під голову. При зломанні долішньої кінчини, треба зранену кін-

чину висше уложити і в тій ціли вжити якої небудь підкладки пр. плаща, соломи і т. п.

97. Як переноситься раненого ношами? Приказ.

Менший ростом з обох переносників ч. 1 став в ногах ношів, висший ч. 2 в головах, кожний обернений лицем в напрямі походу. Ч. 1 приказує: „Возьміть за ноші!“ На сей приказ приклякають оба поміж дручками ношів, перетягають паси на дручки ношів і хватають за держак. Ч. 1 приказує: „Готов, встань!“ і зараз оба встають рівночасно з ношами. На приказ: „Руш!“ ч. 1 поступають оба рівночасно, а іменно передній лівою ногою, а задній правою (нерівний крок). При поставленні ношів приказує ч. 1 „Стій, на діл!“

98. Длячого переносення мусить відбуватися в той спосіб?

Голова раненого мусить лежати висше, чим ноги, для того мусить висший переносник нести ноші по стороні голови. Підношення, рушення з місця і поставлення мусить відбуватися на приказ, щоб не стрясти раненого, бо се спричиняє біль і погіршує його стан.

99. В який спосіб переводиться раненого на гору і з гори?

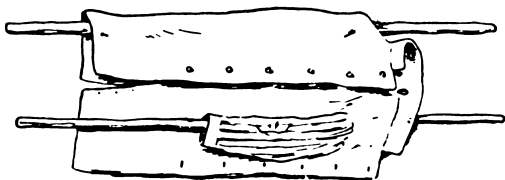
На гору повинно ся нести раненого головою на перед, а з гори на діл ногами на перед. Так само переносить ся ранених по сходах. При зломанні долішних кінчин в ліпший відворотний напрям.

100. В який спосіб здимається раненого з ношів?

В відворотнім напрямі, як при укладанні його на ноші. Ноші повинно ся уставити о скілько мож на якімсь підвищенні.

101. Чим може переносник заступити ноші?

Найпростіші ноші є: ланки, дошки, двері, віковниці, кавалки плотів, драбини і т. п. Крім того можна ноші заступити: 1. двома крісами і плащем в той

Обр. 28.

спосіб, що вкладається кріси через вивернені рукави (обр. 28) і запинається плащ; 2. два кріси і плащ в той спосіб, що оден кріс пересувається через оба рукави, а другий кріс обвивається полами плаща і сильно обв'язується; 3. 4 кріси і два плащі; цівки двох крісів зв'язується сильно з собою так, що приклади творять

держак для ношів; на них вкладається два плащі; 4. замість плащів можна в тій

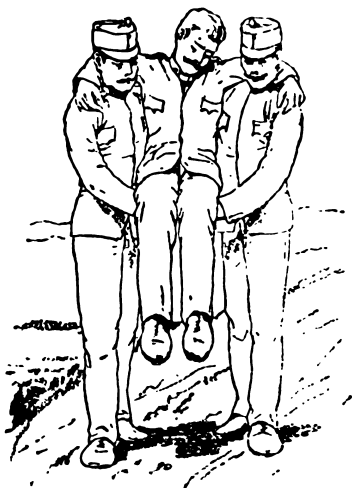
Обр. 29.

ціли ужити двох плахт з шатра; 5. кладеться два дручки побіч себе в віддаленні о $\frac{1}{2}$ м., до кінців дручків прив'язується або прибивається цвяхом дерев'яну поперечку, а решту вільного місця поміж дручками виплітається згизаковато міцним шнуром (обр. 29).

102. В який спосіб підносять і несуть два переносники раненого без ношів?

1. Клякають по правім і лівім боці раненого, подають собі дві руки під його сідницею, а дві руки

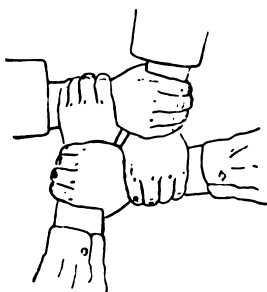
під його плечима, а ранений хапається їх раменами за щчі (обр. 30). (Коли третій переносник підперав ще витягнені ноги раненого, тоді можна навіть ранених зі зломаними долішними кінчивами перенести

Обр. 30.

Обр. 31.

Обр. 32.

Обр. 33.

на коротку віддаль.) 2. Переносники стають оден за дригни, оден хапав раненого попід рамена, а другий попід коліна (обр. 31). 3. Кождий з переносників хапав правою рукою свій лівий сустан, повнше своєї долоні, вільною рукою бере оден другого за праві сустанви повнше своєї долоні і в той спосіб їх руки творять місце, на яке може ранений сісти (обр. 32).

4. виплітають зі соломн солом'яний вінець, на який равений сідає (обр. 33).

103. В який спосіб робиться шнур зі соломн?

Вязку соломн так грубу, що її можна обняти рукою, звязується на долішнім кінці шнуром, діляться на три рівні частн і плететься з них косу. Коли вязки соломн в міру плетення стаються тонші, мусяться докладати до них по трохи нових стебел. Солома плететься найліпше, коли в зв'язчена.

Обр. 34.

Обр. 35.

104. Як може оден перенощик нести раненого?

1. Перенощик клякає плечима до раненого (спиною) і підносить його на своїх плечах (обр. 34); 2. перенощик клякає на однім коліні побіч раненого, обіймає одною рукою раненого довкола плечей, а другу руку кладе під сідницю раненого і каже йому

обійштити себе раменами за шию (обр. 35). Щоб улегшити ношення в той спосіб, можна також ужити плахти з шатра.

105. Як здійснюється рання з коня?

Один вояк тримає коня. Переносники стають по обох боках коня. Переносник ч. 1 стоячий по зраненій стороні, підносить обережно зранену кінчину через шию коня. Ч. 2 підперев тимчасом рання, тримаючи його за сідницю і коліно і відбирає відтак зранену кінчину. При ранах горішніх кінчин мусить-ся зранену кінчину при здійсненні підперти.

VI. Обов'язки санітетської служби при інших нещасливих випадках і під час походу; заходи проти заразлих хвороб.

106. Які є обов'язки переносника раних під час походу?

1. Перша поміч (доки не явиться лікар); 2. очунює ослаблених і раних (переносники повинні завжди старатися о свіжу воду в своїх флашках і при кожній спосібності, як лиш можна набирати свіжої води); 3. перенесення раних при помочі ношів.

107. Які випадки лучають ся під час походу?

1. Зіміння; 2. сонічний удар літом; 3. замерзнення зимою.

108. Коли може наступити зіміння?

Передівсім в наслідок великого обезсилення під час походів і в наслідок довготривалого недостатку напоїв, а також в випадках значної втрати крові по зраннені.

109. Які є прояви зімління?

Теплота тіла обнижає ся, лице стає ся бліде хорий тратить притомність і падає.

110. Що треба робити при зімлінні?

Зімлілого треба уложити горілиць, взяти з него збрую, розіпнати одяг, лице і груди скропляти і натирати зимною водою. Як тільки зімлілий відзискає звон притомність, треба йому дати води (вина, горівки або чорної кави). Колиж хорий не приходить до себе, треба примінити штучне дихання.

111. Які є прояви сонічного удару?

Заворотн голови, шум в ушах, лице сильно почервоніле, тяжке ослаблення доходяче аж до утрати притомности. Ранений сонцем паде; часом також виступають корчі.

112. Що належить зробити в случаї сонічного удару?

Хорого кладеться в тіни, здіймається з нього збрую, розпинається одяг, змивається його зимною водою і дається зимні оклади на голову. Вливається йому обильно воду до уст, однакож не дається жадною алкоголю. Коли мимо того хорий не відзискає притомности, то примінається штучне дихання.

113. Що причинюється до сонічних ударів?

Пиття вина, горівки перед походом, для того повинен воєк в тих случаях пити лиш зимну воду, чорну каву або чай.

114. Що треба робити при замерзанні?

Замерзлого або відморожену часть тіла треба сейчас натерти снігом, щоб аж шкіра почервоніла, відтак заносить ся хорого до теплої кімнати, чутиться його горячою кавою, алкоголем або чаєм. Не вільно передвчасно внести його до теплої кімнати.

Коли він не приходить до себе, треба примінити штучне дихання. При ратованні замерзлого треба бути дуже обережним, бо кінчини відморожені легко ломяться. Средства проти відмороження: солома в чоботи; уши, твар, ноги вимастити товщом; не спати на вільнім воздусі.

115. Що має робити перенощик ранених в випадках повішення, удавлення і засипання чоловіка?

Повішеного треба відтяти, але вперед підперти його тіло, щоб не дізнало ушкодження, колиб упало. Шнур розв'язати або відтяти.

При засипанні треба обережно відкочати і вичистити устну яму. У всіх тих випадках треба розіпняти одіж, уложити дената вигідно, а коли не віддихав примінити штучне дихання.

116. Що має робити перенощик ранених, коли чоловік топиться підчас купелі?

Тонельника треба витягнути з води, положити на взнак (в жаднім разі не можна його поставити на голову), а коли не віддихав, треба примінити штучне дихання. Перед тим ще треба йому вичистити устну ямину.

117. Що має робити перенощик ранених, коли якийсь чоловік дуситься або коли удусився?

Коли більші страви або інші предмети дістануться до віддихових органів, в таким разі перенощик повинен вказуючим або вказуючим і середнім пальцем легко зігнути сягнути до гортанки і старатися зрушити той предмет або чоловіка, що давиться, притиснути грудьми і животом до стіни або дверей і в дарити його кілька разів кулаком поміж лопатки. В випадку небезпеченства удушення через вдихання газів (газу до свічення, в копальнях і т. п.) треба

передівсім впустити свіжого воздуха, евентуально вибити вікна. Перенощик повинен тримати собі перед устами і носом мокрий платок (шмату), коли входить до того місця з ненакритим світлом (небезпека експльо́зії). Діткненого нещасливим випадком треба винести на свіжий воздух, розіпняти одіж, уложити вигідно, а коли не віддихав примінити штучне дихання.

118. Як робиться штучне дихання?

Непритомного кладеться на взяк, горішна часть тіла має бути відкрита; під хребет підсувається йому наплечник, щоб в той спосіб грудна кліть була висше. Перенощик клякає в головах, бере зімлілого за рамена понисше ліктів і підносить їх в гору поза голову; через се розширюється грудна кліть і воздух входить до легких. Відтак перенощик знижує рамена непритомного на діл і притискає їх до грудної кліти; через се стіснюється грудна кліть і воздух виходить з легких. Коли хорий сам не зачне віддихати, то примінюється штучне віддихання доки не прийде лікар. В кождім случаї треба сейчас повідомити лікаря (обр. 36 і 37).

119. Що таке інфекційні (заразливі) хороби?

Заразливі хороби се такі, що повстають через втискання до людського тіла дуже маленьких животин, яких навіть не видно голим оком. Ті хоробові заразки розмножуються в тілі і його затрокують; кожду заразливу хворобу викликає осібний хоробовий заразок. Ті хоробові заразки дістаються або з воздухом до віддиховних органів або з кормом чи напови до тонких кишок або через рану (скалічення шкіри) до крові (гляди пит. 54).

120. Як ширяться заразливі хвороби?

Хворобові заразки знаходяться в виділинах (відходах, мочи, слині) хворих людей і dlatego можуть дістатися до води, у воздух або на землю, там розмножуються і дають початок новим випадкам хвороби.

121. Які є найчастіші заразливі хвороби і які заразливі дороги при них?

Тиф (дур) плямистий, тиф жолудковий, червінка, холера (зараження тонких кишок), віспа, шкарлатина, коклюш, дифтерія, хвороба грудна, інфлюєнца (зараження з воздуха), горячка з рани (зараження крові) і т. п.

Обр. 36.

122. Як можна охоронитися від заразливої хвороби?

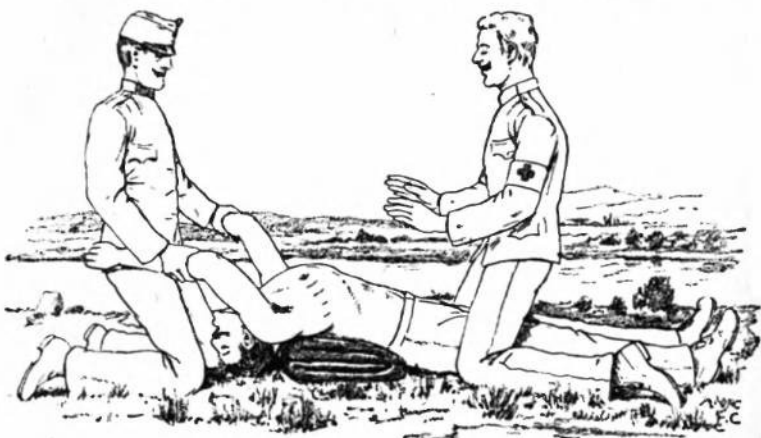
Через як найбільшу чистоту, часте миття рук милом і дезінфекційними рідинами¹ особливо перед тим, поки здоровий чоловік зіткне ся з хворим і потім. Також треба всякі виділини хворого усувати і нищити

¹ Дезінфекційні средства є ті, які служать до нищення хворобових заразків. Найважніші є: карболовий квас, сублимат, формаліна і ваніліна молоко. Ваніліне молоко робиться в той спосіб, що 1 літер пареного ваніліна мішається з 3 літрами води. То средство можна легко всюди дістати.

через поливання їх дезінфекційними средствами. В місцевостях, в яких шириться холера, червінка, тиф, треба пити воду з домішкою вказаною лікарем, не пити непраженого молока, не їсти сирих овочів і сирої городовини.

123. На які хвороби занепадають вояки найчастіше підчас походів?

1. На нежит тонких кишок; 2. на відпарення ніг.

Обр. 37.

124. Чого належить уникати, щоб охоронитися від нежиту кишок?

В тій цілі не треба їсти зіпсутих страв і не пити нечистої води. Коли зимно треба живіт обвивати опаскою.

125. В який спосіб можна устерегтися перед відпаренням ніг?

1. Через відповідну обуву; 2. через те, що поморщені онучі сейчас перевинеся; 3. через звільнення ремінців від черевик, коли вони тиснуть; 4. через викинення з обuvi предметів, що дістануться там припадково (як малых камінців, землі, піску і т. п.);

5. через се, що онучки часто змінюються; 6. через часте мить ніг (особливо в літі, коли ноги сильно потяються); 7. через натирання вночі перед більшим походом милом, лоси, товщем.

VII. Роблення першої помочи, а також приготування звичайних возів до перевозу ранених.

Переносники ранених, особливо їх підстаршини, а також санітетські помічники повинні підчас походів в війні звертати пильну увагу на студні, солому, лати, драбини, плоти, щоб в случаї потреби роблення першої помочи або возів до перевозу ранених, мати під рукою потрібний матеріал без значної страти часу.

- 126. Який матеріал служить до роблення першої помочи?**
До того служить матеріал взятий з возів першої помочи (Hilfsplatzwagen) і матеріал взятий від переносників перепасок.
- 127. Що мають робити вояки (мужва) санітетських відділів при закладанні першої помочи?**
1. Принести води; 2. приготувати для ранених постелі з соломи; 3. приготувати їду, напої і средства до перевозу ранених; 4. заварити як найскорше воду; 5. приготувати місця для доїзду і виїзду возів; 6. поставити шатра з плахт, які переносники ранених мають зі собою або взяти від ранених; 7. зробити постіль, подібну до ліжок, для тих тяжко ранених, які через довший час мають лишитись на місці першої помочи¹.

¹ На тих постелях можна тяжко раненого також перевозити; отже не треба їх часто перестелявати; в той спосіб уникается стрясень тяжко раненого.

128. В який спосіб робиться постіль, подібну до ліжка?

1. Коли можливо, то з матраців або сінників;
2. через вистелення ношів.

129. В який спосіб робиться ноші?

Два довгі дручки кладе ся на підлозі в віддалі $\frac{3}{4}$ м, споює ся їх поперечними латами, які прибиває ся цвяхами; до підпирання голови служать дві короткі лати, зміцнені поперечками, які прибиває ся до зовнішньої сторони поздовжних дручків. Одну поперечку прибивається до горішньої поверхні довгих дручків, зараз за рскісними, а другу поперечку до долішньої поверхні довгих дручків зараз за передвскісними дручками, які служать за підпору голови. Ті ноші можна також зробити з дощок, на кант уставлених, яких кінці служать за держакі, коли дошку відповідно виріжеться. Ноші покривається матрацами, сінниками або в случаї потреби соломою, мохом, галузками і соломою. Солому треба уложити в той спосіб, щоб стебла в одній верстві лежали поздовж, а в другій поперек, щоб солома не могла легко пересувати ся.

130. Де відсилає ся ранених з першої помочи?

1. Заосмотрених, а спосібних до дальшої боротьби висилає ся назад до відділів; 2. легко ранених перевозиться в відділах під проводом підстаршин до стацій легко ранених (Leichtverwundetestation), які пізнається по трикутнім прапорі (стягу) з червоним хрестом; 3. тяжко ранених віддається до перевязкових місць (Verbandplatz), які в так само означені, як місце першої помочи.

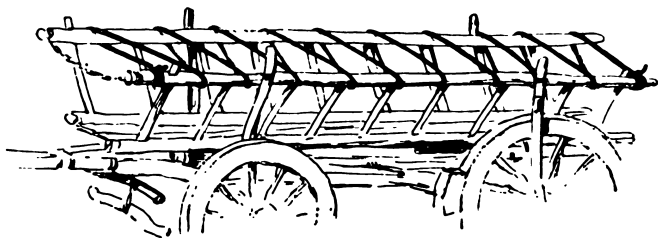
131. В який спосіб перевозиться ранених дальше з місця першої помочи?

Тяжко ранених перевозиться на санітетських возах, спеціально на се зроблених (Blessiertenwagen)

з місцем для 4 лежачих і 2 сидячих; коли таких возів нема, то на звичайних фірах до перевозу (віз з драбинами на двох лежачих).

132. В який спосіб робиться в тій цілі драбинясті вози?

1. Для легко ранених (до перевозу сидячих): а) до драбини в висоті коліна прив'язується до щєблів три поперечки. На них кладеться здовж дві довгі дошки, на яких ранені можуть сидіти проти себе; б) два поздовжні дручки прикріплюються до драбин; на них кладеться поперечні лати до сидження. До прив'язування служать міцні шнури. Вистелюється їх соломою, мохом, одією, наплечниками і т. п.

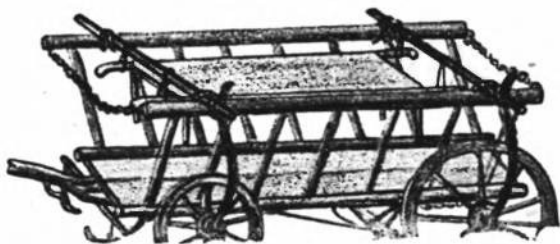

Обр. 38.

2. Для тяжко ранених (в лежачій позиції): а) прив'язується три поперечні дручки до драбин на се кладеться дошки одну побіч другої на них солому, мох, тонке галузе, сіно, а на се всьо солому. Наплечник служить за підпору голови. В той спосіб можна зробити малі вози для чотирох, що лежать побіч себе і поза собою; б) горішні дручки оплітаються згизаковато грубим шнуром або дротяною ливною так, що поодинокі тури обкручувань переходять через себе навхрест. Чим ближше себе находяться тури, що виплітають віз, тим сить ставється густійшою (обр. 38); на них кладеться

солом'яні мати або вистеляються соломою; в) прив'язує ся ноші між горішні дручки драбини (обр. 39).

3. Коли нема ліпшого матеріялу під рукою, можна постелити солому (стебла раз в напрямі поздовжнім, другий раз в попережнім), а на се положити ранених. Для охорони від дощу або сонця треба розіпнити над драбинастими возами обручі з бочок або гнучких гияк. Гияка прив'язує ся до драбини з обох сторін, а в середині понад возом зв'язується їх в виді обручів. На них ретягав ся полотно, що служить до роблення вітрил або пльхт з шатер (мати з соломи).

Обр. 39

133. Як укладається ранених?

Два переносники стоять на возі, а чотири приносять ноші з раненими і ставлять їх здвож воза. Уложення і здіймання відбувається все від довгої сторони воза. Чотири переносники підносять ноші поволи, аж до висоти горішнього дручка драбини і оперують ноші на возі. Один з переносників столячих на возі ханає раненого під плечима, другий під сідницю, підносять його і кладуть поволи. Коли можна раненого перевезти разом з ношами, в такім случаї треба його разом з ношами піднести на віз. Відтак прив'язується ноші міцно до воза.